

Ürəklərə nüfuz edən səs

Ötən əsrin ortalarında qonaq-qaralı Bakımıza Fransadan daha bir müsafir gəlir. Adı Mark idi - Mark Lopuyt. Ölkəmizə gəlməyinin səbəbi Azərbaycan muğamlarına olan marağı idi. Arayıb-axtırıb Ağakərim Nafiz adlı xanəndəni ona nişan verirlər. Şirvan muğam məktəbinin yetişdirməsi elə zülmümə etmişdi ki, Mark adlı qonaq Fransadakı dostlarıyla əlaqə saxlayıb Azərbaycanda istedadlı bir sənətkarla tanış olduğunu əlüstü onlara xəbər verir. Əlqərəz, Ağakərimi də, ailəsini də razılaşdırıb düz Parisə yola düşürlər. Ağakərim bəy bir ay sərəsər burada qalır. İkinci dəfə bu ölkəyə səfər edəndə əsrarəngiz İtaliyaya aparırlar onu. Gənc xanəndənin bəxti üzə imiş. Azərbaycan muğam ifaçılığının həvəskarları çıxmışdı qarşısına. Daha sonralar İspaniya, İsveçrə... Get-gedə bu qastrolların coğrafi siyahısı daha da genişlənir.

2001-ci ildə Fransada növbəti qastrolu zamanı Ağakərim bəyin "Azerbaijan: Chants du Caucase" adlı muğam diski buraxılır. Bu diskin işiq üzünü görməsində fransız udçalan, Azərbaycan xanəndəsi Ağakərim Nafizin səsinin də, özünün də vurğunu olan həmin Mark Lopuytun böyük rolu olub. Sonralar...

Yaxşısı budur, söhbətimizə əvvəldən başlayaq. Lap əvvəldən - Kiçik Qaladərəsi kəndindən.

Şirvan elində, Şamaxı torpağının Kiçik Qala dərəsi kəndində bir oğlan uşağı böyüyürdü. Yaşlılarından fərqli olaraq heç də adi idman oyunlarıyla məşğul olmurdu. 12-13 yaşlı oğlanlar nəylə maraqlanırlar - futbol, voleybol oynayırlar, tennisə meyl salırlar, gülüşə həvəs göstərirlər. Balaca Ağakərim isə Şamaxıdakı Xaqani adına Mədəniyyət evindən ayrılma bilmirdi. Mədəniyyət evindəki ab-hava daim onu buralara çəkirdi, mədəniyyət işçilərinin, musiqiçilərin, sənət adamlarının məşğuliyəti, şirin söhbətləri onun uşaq qəlbini sevindirir, ehtizaza gətirirdi. Hələ balacalıqdan tarixi, əfsanə, rəvayət və dastanları, klassik və xalq ədəbiyyatını, folkloru mənimsəməsinə yardımçı olurdu. Bütün bunların müqabilində on üç yaşlı Ağakərimin də yavaş-yavaş səsi açılır, yeri gəldikcə etdiyi zülmümləri xanəndə və sazəndələri də cəlb eləyir, diqqətdən kənar qalmırdı.

Nəsibə xanım Bəybala bəy qızının ciyərparəsi olan bu uşağı atası heç də dəstəkləməzdi. Meşəbəyi Ağaisrafil bəy oğlunu öz davamçısı kimi böyütmək istəyirdi, xanəndə kimi yox. Elini, obasını sevən, yamyaşıl meşələrini, bağ-bağatını, münbit torpaqlarını daha bərəkətli etmək yolunda canını belə əsirgəməyən bir oğul tək görmək onun böyük arzusu idi.

Ağakərim bəyin ata babası Əli bəy Qurani hava-catla oxumağı bacarırdı. Yaxşı rəvayət, dastan danışmağı vardı. Məhəllə adamları yığışdırlar başına, səhər açılana kimi qulaq asardılar ona. Balaca Ağakərim də bu məclislərdə oturub onları heyran-heyran dinləyər, doymaq bilməzdi bu söhbətlərdən.

Ağakərim İsrafilbəyli məhz belə böyüyüb, yaşa doldu: elini sevdi, sənəti hər şeydən üstün tutdu, işinə-peşəsinə haram qatmadı. Şan-şöhret ardınca da qaçmayıb özünəməxsus bir dəst-xətlə el gözündə seçildi, ürəklərə nüfuz elədi - Ağakərim Nafiz Şirvani oldu. Bu ucalığa - sənət zirvəsinə qalxmağında isə Şirvanın bir çox məşhur xanəndələrinin köməyi oldu. Ələlxüsus, Şamaxı Mədəniyyət Evinə ayaq açdığı dövrdə Ağalar Əhmədşah oğlundan muğamın min bir sirrinə bələd olmaq istəyi hədsiz idi.

Ağakərim Nafiz xatirələrlə yaşayan sənətkardı. Xatirə dəftərinin ilk səhifələrində məhz görüb-götürdüyü, heç vaxt unutmadiğı, daha doğrusu, unuda bilmədiyini xanəndələrin adları həkk olunub. Ağakərim bəy onları belə anır:

- Çox xanəndədən dərslər almışam. Ancaq əsl ustam - ötən əsrin ortalarında Şamaxıda Ağalar adında

xanəndə vardı, o olub. Allah ona rəhmət eləsin, çox cavan yaşlarında dünyasını dəyişdi. Ceyrançöldə maşın qəzasına düşəndə heç otuz yaşı da yox idi. Rəhmətliyini ifası ayrı aləm idi. Onda olan zil səsə, zəngüləyə mən heç bir yerdə, heç bir kəsdə rast gəlməmişəm. Onun zəngülələri, boğazları ilahidəngəlmə bir şey idi. Muğamatı da çox gözəl bilirdi. Tale aman versəydi, onun sənətini tam qavraya bilsəydim, yəqin ki, indi tamam başqa cür xanəndə olardım.

Ağakərim Nafiz əlbəttə ki, sadəliyindən, təvazökarlığından bu ifadəni işlətdi. Əslində isə sənəti, ədəb-ərkanı baxımından öz ustadlarından heç də geri qalmırdı. O, müxtəlif musiqi festivallarının qalibi olmuşdu. Atası Ağaisrafil bəy də get-gedə oğlunun istedadına güvənməyə başlamışdı. Buna səbəb Ağakərimin Ağdamda keçirilən "Xarıbülbul" müsabiqəsində qalib elan olunması idi.

Ağakərim müəllimin ürəyi dolu idi. Xatirələrinin bəzəyi, sənətinin incisi olan ustadlarını bir-bir yad edirdi:

- Ağalar bəydən sonra müəllimim rəhmətlik Aşıq Məmmədəğa olub. Şagirdi olmasam da konsertlərdə onunla birgə çox oxumuşuq. Aşıq Məmmədəğa da sərrast muğam ifaçısı idi.

Bilməmiş olmasız, Şirvanda belə bir qayda var: aşıq mütləq muğamata dərindən bələd olmalıdır. Həm də aşıqlıq bu torpaqda o qədər böyük sənət sayılır ki, aşıq olmaq fikrinə düşənlər gərək bir neçə il ustad aşıq yanında xanəndəlik eləsinlər. Şirvanın bütün aşıqları bu sənətə xanəndəlikdən gəliblər. Elə buna görə də onlar muğamı çox gözəl bilirlər.

Ağakərim müəllimin dedikləri çox maraqlıydı, ona həvəslə qulaq asırdım. Amma mən həm də tələsirdim. Onun özü haqda daha çox bilgi toplamaq istəyirdim. "Bəs siz özünüz?", - deyər səbirsizliklə sual verdim.

- Öz ifama gəlincə isə onu deyər bilərəm ki, mən muğamı 100-150 il bundan öncə necə oxuyurdularsa, elə də ifa edirəm. Bu gün çoxları bilmir ki, keçmişdə muğamlarımız necə olub. Elə ona görə də bizim ifalarımız onlara qəribə görünür. Və bu ifaları hələm-hələm qəbul etmək istəmirlər.

- Qəbul etmək istəmirlər?
Bu, onların öz işidir. Elini-obasını sevən, mədəniyyətinə, incəsənətinə dəyər verən hər kəs fəxr edir ki, bir çox Avropa ölkələrində qastrol səfərlərində olub, Azərbaycan muğamını layiqincə təmsil edən xanəndə Ağakərim Nafizin yaradıcılığı qəlblərə necə nüfuz edib. Ağakərim bəyin bu təxəllüsə sahib olması da təsadüfi deyil.

Xanəndənin xarici ölkələrdə təşkil olunmuş konsertlərinin siyahısını nəzər salmaq:

"Rusiyanın Arxangelsk vilayətində 4 konsert (1980),

Fransada, Paris də daxil olmaqla müxtəlif şəhərlərdə 8 konsert (2001). Bu qastrolu zamanı Fransada "Azerbaijan: Chants du Caucase" ("Azərbaycan: Qafqaz mahnıları") adlı muğam diski buraxılıb.

Fransada, İtaliyada 6 konsert (2002),
Fransa, İsveçrə və Kanar adalarında 5 konsert (2003),

İran İslam Respublikasının paytaxtı Tehran şəhərində biri məşhur "Sarayı-Bəhmən" Mədəniyyət sarayında olmaqla 2 konsert (2006),

Bundan əlavə, Zəncanda 3 konsert,
Amerika Birləşmiş Ştatlarında 4 gün ardıcıl Gün AzTV-də verilən konsertlər (2009)."

Göründüyü kimi, Ağakərim Nafiz bir xanəndə olaraq elimizdən çox-çox uzaqlarda daha artıq məşhur olub, nəinki öz vətənimizdə. Xarici ölkələrin böyük salonlarında geniş konsert proqramlarıyla uğur qazanıb. Həmvətənləri qarşısında isə vaxtilə Şəhriyar adına Mədəniyyət Sarayında birçə konserti olub. Fransada diski çıxıb, Azərbaycanda adi bir audiokasetini görənlər olmayıb. Artıq neçə ildir xarici ölkələrdə ustad dərsləri keçir. Öz respublikamızda isə xanəndə yetişdirməyə, şagird saxlamağa həvəs göstərmir. Buna səbəb nədir görəsən?

Ustad sualını belə cavablandırdı:
- Təbliğ olunmağa heç vaxt ehtiyacım olmayıb. Mahnılarımı, təsniflərimi xalq artistlərindən tutmuş, gənc xanəndələrə kimi çoxları oxuyub, kasetlərində təsniflərimdən istifadə ediblər. Öz təsniflərimi belə təbliğ etməyə ehtiyac duymamışam. Heç kəmə də hücum çəkib deməmişəm ki, mənə icazəsiz mahnılardan, təsniflərimdən niyə istifadə edirsiniz?

Sənətkar sənətiylə tanınır. Keçmişdə nə kaset vardı, nə klip çəkirdirdilər. Amma o dövrdə məşhur xanəndələri yüz illərdir xalqımız tərəfindən yad olunurlar. Məgər Cabbar Qaryağdıoğlunun dövründə belə şeylər vardı? Amma bu sənətkarın adı hələ də dillər əzbəridir.

İndiki müğənnilər istedadı oldu-olmadı, səsi vardı-yoxdu, bir də görürsən oxumağa başladı və heç üç ay keçməmiş kasetlərinin sayı artıq kəllə-çarxdadır.

- Ağakərim müəllim, müasir gənclər televiziya və radioya ayaq açmağın da yolunu arayıb, araşdırıb, axır ki, tapıblar. Sizin kimi ağır-batman sənətkarlar üçün əfəre çıxmaq müşkül məsələdir. Bəs buvaxtadan niyə barmaqarası baxmırsız bu işə?
- O dövrdə əfəre çıxmaq üçün gərək ya filarmoni-

yanın, ya da televiziyanın solisti olaydın. Bu, mütləqdi. Yəni bölgə xanəndəsini əfəre buraxmırdılar. Yaşlı nəslin yadında olar: ustad xanəndə vardı o vaxtlar - Əliyusif Qəniyev. Əslən Şamaxıdan idi, Kürdəmirde yaşayırdı. Allah ona rəhmət eləsin. O boyda sənətkarı nə radioya yaxın buraxdılar, nə də televiziyağa.

- Bəs, öz aramızdır, xarici ölkələrdə ustad dərsləri verən bir sənətkarın öz balalarını - muğam həvəskarlarını ustasız qoyması nə dərəcədə düzgündür?

- Bilirsiz, indi gənc xanəndələrə keçirilən muğam dərslərinin proqramı mənə qane etmir. Muğam elə bir sənətdir ki, onu hər hansı dar bir çərçivədə öyrətmək olmaz. Muğamın imkanları böyükdür. Və hər bir xanəndə bu imkanlardan məhz öz qabiliyyəti çərçivəsində istifadə etməlidir. Dostlarımız mənə təklif ediblər. Özüm razı olmamışam, elə bu səbəbdən.

- Bəzi xanəndələr Şirvan muğam məktəbinin olmadığını, Şirvana muğamın Qarabağdan keçdiyini israr edirlər. Sizin bu barədə fikriniz hamıya maraqlı olar...

- Bunu deyənlər böyük səhv ediblər. Qarabağ muğam məktəbinin yaranışı XIX əsrə təsadüf edir. Ondan əvvəl bu məktəbin olmasına heç bir mənbədə rast gəlməmişəm. Ancaq Şirvanda xanəndəlik məktəbinin kökü gedib çıxır Şirvanşahlar dövrünə. Şirvanşahlar daim dövrün məşhur şairlərini, xanəndələrini öz saraylarında saxlayıblar. Qarabağ xanəndələri isə Cabbar Qaryağdıoğlundan əvvəl gedib çıxmır.

- Ağakərim bəy, tutaq ki, sizdən oxumanızı xahiş edirlər. Hansı muğamı ifa edərdiz?

- Əvvəla, muğam sifariş edəndə xoşuma gəlmiş, xətrime dəyir. Çünki muğamlarımızın hamısı gözəldir. Onların arasında fərq qoymuram. "Segah" şirinliyi ilə diqqəti cəlb edir. "Mahur" ayrı bir xüsusiyyəti ilə xoşagələndir. O muğamı beş dəfə də oxusam, bir-birinə bənzəməz. İslam Rzayevin "Şur" dəstqahı ayrı bir aləmdir.

Bir dəfə ustadım Əhməd Bakıxanovla birgə məşinə harasa gedirdik. Özümdən asılı olmayaraq, pəsdən zülmümə edirdim. Araya çökən sükutu hiss edib, üzümü çevirdim. Ustadım gözlərini yumub, diqqətlə mənə dinləyirdi. Çöhrəsindəki razılıq ifadəsi ondan xəbər verirdi ki, oxuduğum "Humayun" xoşuna gəlmiş. Elə özüm də "Humayun" muğamını ifa edəndə böyük ləzzət alıram.

Çox təəssüf ki, indi o sənətkarların heç biri yoxdu: nə Əhməd Bakıxanov var, nə Zülfü Adıgözəlov, nə Seyid Şuşinski, nə Mirzə Zülfüqar, nə də Yaqub Məmmədov... Sağ olanların da qədər-qiyəti yox...

Sevindirici haldır ki, Ağakərim Nafiz təkə muğam ifaçılığıyla kifayətlənməyib. O həm də iki yüzə qədər təsnifin, altmışdan çox mahnının müəllifidir. Ədəbi fəaliyyətə hələ gənc yaşlarından başlayaraq ustad şair Məhəmməd Biriyanın klassik şeir üslubunu mənimsəyib. Ağakərim bəy klassik Azərbaycan-Türk və Şərq divan ədəbiyyatı ənənələrini XXI əsrdə davam etdirərək şeirlər yazır. Və XV-XIX əsrin dil üslubunu da öz şeirlərində qoruyub saxlaya bilər.

2017-ci ildə Ağakərim Nafizin 630 səhifəlik "Divan"ı çapdan çıxıb. Onun 428 qəzəli bu "Divan"a daxil edilib. Qəzəllərin dili klassik Azərbaycan qəzəl janrıdır. Münacatla başlayıb, qəzəllərlə tamamlanan kitab nəfis tərtibatla çap olunub. Bu "Divan"a 500-dən çox şeiri daxil edilib. O cümlədən müxəmməs, müsəddəs, məsnəvi, müstəzad, təxmiz, rübai və türümələr, saqınamələr, ibrətnamələr və sair bu "Divan"da yer alıb.

Xanəndə-şair Ağakərim Nafizin 80 saxlama vahidi həcmində səs və video sənədi mühafizə üçün Dövlət Səs Yazıları Arxivinə təqdim olunub.

Ustad xanəndənin Dövlət Səs Yazıları Arxivinə şəxsən təqdim etdiyi sənədlər arasında ifaları, onun haqqında lentə alınmış televiziya verilişlərinin video yazısı, bəstələri, həmçinin şəxsi kolleksiyasında qoruyub saxladığı 30-cu illərə aid olan qiymətli qrammofon valları vardır.

Bu maraqlı sənədlər arasında 2001-ci ildə Fransada lentə alınmış ifası zamanı onu xalq artistləri - tarzen Malik Mansurov və nağara ifaçısı Natiq Şirvanovla yanaşı, udda fransız Mark Lopuytun müşayiət etməsini əks etdirən sənədlər də var.

Onu da qeyd edək ki, 1997-ci ildə "Azərbaycan-telefilm" Yaradıcılıq Birliyində "Naməlum səs" adlı sənədli film çəkilib. Filmi televiziyanın ən yaxşı rejissorlarından sayılan mərhum Nazim Abbasov ərsəyə gətirib. 2018-ci ildə isə AzTV-nin Mədəniyyət kanalında "Yurd yeri" verilişi hazırlanıb.

Nə yaxşı ki, heç olmasa, bu film və verilişdə muğam həvəskarları Şirvan muğam məktəbinin özünəməxsus sənətkarı haqqında məlumat əldə edə bilirlər. Əfsuslar olsun ki, bu bilgiler heç də yetərli olmadığından daha geniş araşdırmalar tələb olunur. Ona görə ki, muğam ifaçılarımızın, o cümlədən haqqında bəhs etdiyimiz Ağakərim Nafiz Şirvaninin dəyərli yaradıcılığıyla daha dərindən tanış olmaq, onun bənzərsiz səsinə, ifa zamanı etdiyi boğazları, zəngülələri öyrənməklə gələcək nəsillər hələ çox faydalana biləcəklər.

Esmira Nəzərli